

Nr 82

Utlåtande i anledning av motioner angående semesterrätten för skogsarbetare.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 243 av herr *Stadling m. fl.* samt II: 283 av herr *Lindberg m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär sådan ändring av 4 § semesterlagen, att skogsarbetare hänförs under gruppen kontrollerade arbetstagare».

Yttranden över motionerna har avgivits av *Föreningen Skogsbrukets arbetsgivare*, *Skogs- och lantarbetsgivareföreningen* samt *Svenska skogarbatareförbundet*.

Gällande bestämmelser

Semesterförmåner för arbetstagare i allmänhet

Enligt semesterlagens huvudregel har en arbetstagare rätt till semester i förhållande till anställningstidens längd. Något krav på viss tids sammanhängande anställning har inte uppställts men semester utgår endast för sådan kalendermånad under vilken arbetstagaren för en och samma arbetsgivares räkning utfört arbete under minst åtta dagar. Överstiger antalet arbetsdagar under en kalendermånad sju men ej 14 dagar förvärvar han rätt till en semesterdag. Är antalet arbetade dagar under en kalendermånad högre än 14 blir antalet semesterdagar två. Under semestern skall arbetstagaren åtnjuta lön. Har arbetstagaren tidlön beräknad för vecka eller längre period får han uppbära den å semestertiden belöpande lönen. För annan arbetstagare är semesterlönen nio procent av arbetstagarens sammanlagda arbetsinkomst i anställningen under kvalifikationsåret.

Principen att det är antalet arbetade dagar som ligger till grund för semesterberäkningen är försedd med ett viktigt undantag. Som arbetad dag skall nämligen också anses dagar då arbetstagaren varit frånvarande av särskilda i lagen uppräknade orsaker (privilegierad frånvaro). Som sådan frånvaro räknas semester, sjukdom, havandeskap och barnsörd samt viss militärtjänstgöring och tjänstgöring i civilt försvaret. Frånvaron är privilegierad oberoende av huruvida arbetstagaren under bortovaron uppbär lön eller ej. Den privilegierade frånvaron är i viss omfattning tidsbegränsad. För sjukdom, utom vid yrkesskada, gäller en begränsning till 90 dagar per

år. När sjukdom varat mer än två hela kvalifikationsår är frånvarotiden under inga omständigheter semestergrundande längre.

Den privilegierade frånvaron har inte betydelse endast vid kvalifikation till viss ledighet utan även vid semesterlöneberäkningen. För dag då sådan frånvaro förekommit skall vid semesterlöneberäkningen göras ett tillägg motsvarande arbetstagarens genomsnittliga dagsinkomst i anställningen under kvalifikationsåret. Har inkomst ej åtnjutits under kvalifikationsåret beräknas semesterlönen med utgångspunkt i den genomsnittliga dagsinkomsten det år arbete senast utfördes för arbetsgivarens räkning.

Semesterförmåner för s. k. okontrollerade arbetstagare

Vissa kategorier arbetstagare passar inte in i semesterlagens system att viss tids arbete berättigar till viss tids betald ledighet. Det gäller de s. k. okontrollerade arbetstagarna. Som sådana betecknas i lagen arbetstagare som utför arbetet i sitt hem eller eljest under sådana förhållanden att det inte kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande (4 § semesterlagen). Att fastställa om exempelvis en hemarbetande utfört arbete för en arbetsgivares räkning ett visst antal dagar under en månad är ofta omöjligt. Den okontrollerade arbetstagaren har dessutom i regel möjlighet att anordna arbetet så att han får erforderlig ledighet. Det väsentliga för lagstiftningen har därför varit att ge den okontrollerade arbetstagaren ekonomisk kompensation så att han i praktiken får möjlighet till betald ledighet. Detta har åstadkommits genom en konstruktion med *särskild semesterlön*.

Den särskilda semesterlönen utgör nio procent av arbetstagarens sammanlagda arbetsinkomst hos arbetsgivaren under kvalifikationsåret. Endast den faktiska inkomsten får medräknas. Föreskrifterna om privilegierad frånvaro gäller därför inte för okontrollerade arbetstagare. Drabbas en sådan arbetstagare av t. ex. yrkesskada får han inte i semesterhänseende tillgodoräkna sig de eventuella inkomstförluster detta medfört. I underlaget för beräkning av särskild semesterlön ingår däremot — till skillnad mot vad som gäller vid vanlig semesterlön — övertidsersättning.

Okontrollerade arbetstagare har alltså en mindre förmånlig ställning än andra arbetstagare när det gäller reglerna om privilegierad frånvaro. Detta motvägs i viss mån av att för okontrollerad arbetstagare inte erfordras ett visst antal arbetade dagar per månad för kvalifikation till semester. Så snart en okontrollerad arbetstagare intjänat någon lön har han alltså rätt till nio procent procentuellt tillägg i särskild semesterersättning.

Tidigare — före införandet av fyraveckorssemesteren — fordrades för rätt till särskild semesterlön att en okontrollerad arbetstagare under ett kvartal skulle ha utfört arbete för arbetsgivarens räkning i en sådan omfattning att arbetsinkomsten motsvarade minst 16 genomsnittliga dagsför-

tjänster på orten för arbete av ifrågavarande slag under en arbetstid av åtta timmar. Semesterlönen utgick då med sex procent av inkomsten. Som motivering för att kvalifikationsregeln inte ens i modifierad form bibehölls i 1963 års semesterlag framhölls att de okontrollerade arbetstagarna visserligen i viss mån blev bättre ställda än andra arbetstagare men att detta motvägdes av att de inte ägde samma förmån som andra att till en del kunna tillgodoräkna frånvaro som grund för förvärv av semesterrätt.

De okontrollerade arbetstagarna utgörs av två huvudgrupper. Hemarbetare (t. ex. inom textilindustrin) och övriga arbetstagare som utför arbetet i sådana former att det inte kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetet. Till denna senare grupp har räknats vissa handelsresande och försäkringsombud. Även flottningsarbetare, skogsarbetare och arbetstagare som åtagit sig betskötsel brukar hänföras till gruppen. Det finns inga generella regler beträffande olika yrkesgrupper utan sättet för arbetets anordnande i det särskilda fallet blir avgörande. Arbetsledning, skyldighet att utföra arbetet på bestämda tider och den allmänna kontrollen av arbetet är viktiga omständigheter att beakta vid bedömningen. Som framgår av arbetsdomstolens dom nr 61/1947 — som avser flottningsarbete — är det inte i och för sig avgörande om arbetsgivaren händelsevis kan kontrollera arbetstiden. Det väsentliga är sättet för arbetets anordnande.

Skogsarbete som traditionellt i betydande omfattning räknats som okontrollerat arbete har under senare år ändrat karaktär. Detta har betydelse bl. a. för arbetstidslagstiftningen. Den tidigare gällande lagstiftningen gjorde särskilt undantag för skogsarbete liksom för okontrollerbart arbete i allmänhet. I den lag som träder i kraft den 1 januari 1972 har undantaget för skogsarbete slopats. 1963 års *arbetstidskommitté* anförde här om.

Skogsarbete har i ökad omfattning kommit att utföras under samma arbetstidsbetingelser som industriarbete. Kollektiva transporter till och från arbetsstället har medfört ett fastare arbetstidsschema. Därmed har också mer och mer skogsarbe fått karaktären av tidskontrollerat arbete. Slopandet av dyngsbegränsningen och möjligheten att tillämpa fyra veckors begränsningsperiod gör att skogsarbete enligt kommitténs bedömning utan nämnvärda svårigheter kan inordnas under den föreslagna arbetstidslagen. Med hänsyn till skogsnäringens beroende av väderleken kan det i viss utsträckning komma i fråga att genomsnittsberäkna arbetstiden under en längre period än fyra veckor. I den mån parterna inte själva löser denna fråga genom överenskommelse avtalsvägen, kan frågan prövas dispensvägen.

Även om undantaget för skogsarbete slopas, kommer under en tid framöver åtskilliga skogsarbetare alltjämt att falla utanför lagen på grund av undantaget för okontrollerbart arbete.

Remissyttrandena

Svenska skogsarbetareförbundet ställer sig bakom motionskravet och anför i sitt yttrande:

Skogsarbetarekårens arbets- och anställningsförhållanden har under de senaste åren förändrats i mycket stor omfattning. För det första har allt större andel av kåren knutits fastare till respektive arbetsgivare och därmed erhållit kontinuerligt arbete året om. För det andra har arbetstiden blivit fast reglerad genom att arbetsgivaren fastställer arbetstidsschema som de anställda måste följa.

Möjligheterna för den enskilde arbetaren att själv bestämma sin arbetstid föreligger inte numera, oavsett om vederbörande är fast eller tillfälligt anställd. Detta förhållande beror dels på att personaltransporterna till och från arbetsplatsen samordnas och därför måste alla i arbetslaget inrätta sig efter det dagliga arbetstidsschema som arbetsgivaren fastställer. Dels har även skogsarbetet mekaniserats på ett genomgripande sätt under 1960-talet. Detta innebär att den enskildes arbete allt mer kommit att styras av de maskiner som förekommer på arbetsplatserna.

För att arbetena inom skogsbruket skall kunna bedrivas rationellt har därför arbetsgivarna fordrat att varje anställd skall befinna sig i arbete under den tid som maskinerna är i verksamhet. För att tillgodose detta krav har vi även från Skogsarbetareförbundet gått med på att i våra avtal ta med en bestämmelse om att arbetstagare är skyldig att begära ledighet från arbetet därest den anställde har trängande behov av att få göra visst avbrott. Vi återger här nedan ordalydelsen i denna avtalsbestämmelse, som på ett eftertryckligt sätt klarlägger hur tidsbundet skogsarbetet för närvarande är:

»Arbetare är skyldig att under den tid anställning varar utföra arbete alla helgfria dagar, om ej arbetsledningen medger bortavaro från arbete.

Önskar arbetare vara borta från arbetet, anmäles detta till vederbörande arbetsbefäl, som meddelar ledighet i den mån så låter sig göra utan hinder för arbetets fortgång.

Arbetare, som därom gör anmälan till arbetsledningen minst 2 arbetsdagar förut, skall erhålla ledighet för deltagande i allmänna val och för fullgörande av fackliga och kommunala uppdrag.»

De förutsättningar som för skogsarbetarnas del rådde när 1960 års semesterkommitté utarbetade sitt förslag till ny semesterlag är således i dagsläget helt förändrade. Skogsarbetarekåren har numera blivit kontrollerbar i motsvarande utsträckning som exempelvis gäller för industriarbetarna, vad det avser arbetstid och frånvaro.

Förbundet upplyser att man ej lyckats lösa den aktuella frågan förhandlingsvägen och pekar vidare på den negativa trenden i de senaste årens olycksfallskurva inom skogsbruket. Förbundet kan inte acceptera denna utveckling som man på olika sätt försöker bryta. Förbundet anför därefter:

För de skogsarbetare som emellertid drabbas av olycksfall eller sjukdom måste man — enligt förbundets bestämda uppfattning — även från samhällets och den lagstiftande församlingens sida söka tillförsäkra dessa människor samma sociala förmåner som gäller för arbetskraft anställd inom

industrin eller andra likartade yrkesområden. Då förbundet också nödgats konstatera, att förhandlingsmöjligheterna är uttömda, finner vi det ytterst angeläget att riksdagen måtte besluta att vidtaga sådana ändringar i nuvarande semesterlag, att skogsarbetarna tillförsäkras de rättigheter som gäller för s. k. kontrollerade arbetstagare i semesterlagens mening. Många skogsföretag bedriver dels avverknings- och skogsarbeten och dels förädling av skogsråvaran vid sina industrier. Industrierbetarna uppbär därvid semesterlön enligt reglerna för kontrollerade arbetstagare, medan skogsarbetarna däremot betraktas som okontrollerade och som sådana kommer de inte i åtnjutande av rätten att få tillgodoräkna sig privilegierad frånvarotid. Detta förhållande finner skogsarbetareförbundet vara en orimlighet som snarast bör rättas till.

Föreningen Skogsbrukets arbetsgivare samt *Skogs- och lantarbetsgivareföreningen* har avgivit ett gemensamt remissyttrande. Föreningarna avstyrker motionerna och anför följande motivering:

Motionärerna synes förmena att 4 § semesterlagen numera ej är tillämplig beträffande skogsarbetare. Man gör sålunda gällande att skogsarbete i det närvarande bedrivs under kontrollerbara förhållanden. Föreningarna delar ej den uppfattningen. Det är visserligen riktigt, att den tekniska utvecklingen inom skogsbruket medfört en fortgående förändring av arbetsuppläggnings av skogsarbetet, men att därav draga den slutsatsen att skogsarbetet numera allmänt sett bedrivs under kontrollerbara former är icke riktigt. Det må i det sammanhanget erinras om att rättstillämpningen fastslagit, att den omständigheten att arbetsgivaren till äventyrs *kan* kontrollera arbetstagarens arbetstid icke är avgörande för begreppet okontrollerad arbetstagare.

Motionärernas förslag att sådan ändring av 4 § semesterlagen vidtages, att skogsarbetare hänförs under gruppen kontrollerade arbetstagare, finner föreningarna vara helt förkastlig. Det är ju dock icke så att semesterlagen i sin nuvarande lydelse utesluter skogsarbete i och för sig från att vara kontrollerbart. Frågan hur härmed må vara måste även framgent vara ett spörsmål som kommer till avgörande genom rättstillämpningen. Några rimliga skäl för införande av särbestämmelser för denna yrkesgrupp kan icke finnas.

Utskottet

Semesterlagen skiljer mellan kontrollerade och okontrollerade arbetstagare. Som okontrollerade arbetstagare räknas enligt 4 § i lagen arbetstagare som utför arbetet i sitt hem eller eljest under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. Till den sistnämnda gruppen har sedan länge hänförts stora delar av skogsarbetarkåren.

Semesterförmånerna för okontrollerade arbetstagare skiljer sig från vad som gäller för övriga arbetstagare. För en kontrollerad arbetstagare gäller att han skall kvalificera sig för semester genom att för en och samma arbetsgivares räkning arbeta ett visst antal dagar under en kalendermånad. Åtta arbetade dagar ger rätt till en semesterdag och 15 arbetade

dagar ger rätt till två semesterdagar. Det är att märka att som arbetade dagar — inom vissa gränser — räknas även dagar då arbetstagaren är frånvarande på grund av sjukdom, havandeskap, barnsörd, militärtjänstgöring och civilförsvarstjänstgöring (privilegierad frånvaro). Semesterförmånen för okontrollerade arbetstagare innefattar inte någon rätt till ledighet utan är en ren ekonomisk förmån (särskild semesterlön). Något kvalifikationskrav beträffande arbetets omfattning är inte uppställt utan arbetstagaren har rätt till ett särskilt procentpåslag — nio procent — på intjänat lönebelopp hur obetydligt det än må vara. Om semesterlagen i det avseendet kan anses vara gynnsam för de okontrollerade arbetstagarna är reglerna mindre förmånliga i fråga om privilegierad frånvaro. Med hänsyn till den särskilda semesterlönens konstruktion har det inte ansetts möjligt att tillerkänna de okontrollerade arbetstagarna semesterförmåner vid frånvaro på grund av sjukdom eller liknande orsak.

I förevarande motioner hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära förslag till ändring av 4 § semesterlagen så att skogsarbetare kommer att hänföras till gruppen kontrollerade arbetstagare. Motionärerna anser det angeläget att skogsarbetarna får möjlighet att tillgodoräkna privilegierad frånvaro vid semesterberäkningen.

I motionerna anförs att skogsarbete tidigare bedrevs under sådana former att det var naturligt att man vid tolkningen av olika lagar hänförde skogsarbetarkåren till okontrollerad arbetskraft. Under senare år har emellertid — fortsätter motionärerna — förhållandena förändrats så väsentligt att detta synsätt inte kan bibehållas. Skogsarbetarna har fått fastare och mer kontinuerliga anställningsförhållanden. Den tekniska utvecklingen har fört med sig att flertalet skogsarbetare har att iakttaga ett fast arbetstidsschema. Permission från arbetet måste begäras av arbetsledningen. Reglerna i berörda avseenden finns intagna i kollektivavtal. Även den omständigheten att arbetsgivaren ofta ombesörjer och samordnar transport av personalen gör att det saknas möjlighet för den enskilde att bestämma över arbetstiden.

Med hänsyn till de förändringar som på senare år skett i fråga om skogsarbete är det mycket som talar för att sådant arbete numera i betydande omfattning kan hänföras till kontrollerat arbete. I den allmänna arbetstidslagen, som upphör vid årsskiftet, gjordes undantag för skogsarbete. Detta undantag har tagits bort i den nya lagen. 1963 års arbetstidskommitté, vars förslag ligger till grund för den nya lagstiftningen, uttalade att skogsarbete i ökad omfattning kommit att utföras under samma arbetstidsbetingelser som industriarbete. Kollektiva transporter till och från arbetsskiftet har medfört fastare arbetstidsschema. Därmed har också enligt kommittén skogsarbete mer och mer fått karaktären av tidskontrollerat arbete. Kommittén föreslog därför att regeln om generellt undantagande för skogsarbete från lagens tillämpningsområde skulle slopas. Kommittén tillade emeller-

tid att under en tid framöver åtskilligt skogsarbete skulle falla utanför lagen på grund av undantaget för okontrollerbart arbete.

Frågan om skogsarbete skall anses vara kontrollerat eller okontrollerat arbete blir med den utformning semesterlagstiftningen har en fråga om rättstillämpning. Om parterna är oense om hur lagen i ett konkret fall skall tillämpas finns det möjlighet att få saken prövad av domstol. Regleras parternas mellanhavande av kollektivavtal ankommer det på arbetsdomstolen att pröva tvisten. Frågan huruvida de former i vilka skogsarbete numera i allt större omfattning bedrivs skall innebära att arbetstagarna skall anses vara kontrollerade i semesterlagens mening har, såvitt är känt för utskottet, inte varit föremål för något prejudicerande domstolsavgörande. På grund härav och med hänsyn till vad utskottet i övrigt anfört finns det i dag inte tillräckliga skäl att vidtaga någon ändring i semesterlagen. Utskottet hemställer därför,

att motionerna I: 243 och II: 283 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 17 november 1970

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand (s), Lars Larsson (s)*, Dahlberg (s)*, Hübinette (m), Eric Carlsson (cp), Österdahl (fp) och fru Grethe Lundblad (s);

från a n d r a kammaren: fröken Sandell (s), herr Svensson i Kungälv (s), fru Skantz (s), herrar Nordberg (s)*, Jonsson i Mora (fp)*, Ringaby (m), Nilsson i Kalmar (s) och fru Nilsson (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.